COLOCVIU STRATEGIC

Nr. 7
Iulie 2014

UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE APĂRARE „CAROL I”
CENTRUL DE STUDII STRATEGICE DE APĂRARE ŞI SECURITATE

CRIZELE IDENTITARE ÎN SPAŢIUL EUROPEAN. ASPECTE INTERNE ŞI EXTERNE ALE IDENTITĂŢII UNIUNII EUROPENE

Andreia-Mariana POP

Problema identităţii europene poate fi abordată din două perspective, fie din punct de vedere istoric şi filosofic, referindu-ne la modul de viaţă şi valorile comune ale statelor continentului european, fie abordând identitatea europeană ca un proces psiho-sociologic sau psiho-politic generat de ataşamentul cetăţenilor faţă de ideea construcţiei europene şi legitimat de procesul de integrare economică şi politică[1]. O simplă reprezentare a spaţiului european delimitează suficient de precis cultura Europei Occidentale şi cea Orientală. Occidentul este caracterizat de valori precum pluralismul politic, toleranţă a diversităţii culturale, supremaţia legii şi a drepturilor omului, participare socială. Europa de Sud-Est apare ca fiind dominată de probleme economico-sociale complexe, participare socială redusă, ca urmare a unui mod de viaţă însuşit în perioada comunistă, lipsă majoră de iniţiativă şi teama asumării responsabilităţii.

Această delimitare a Europei pune la grea încercare proiectul european al creări unei identităţi comune care să aibă efect de convergenţă al intereselor şi acţiunilor Europei între statele europene şi între aceste state şi restul lumii[2].

Ideea de federaţie europeană a survenit pe fondul încheierii celui de-al Doilea Război mondial şi a avut ca scop stimularea schimbului de mărfuri şi a progresului economic între ţările Europei. Trecând prin lecţiile tragice ale celor două războaie mondiale, ambele cu puternice accente etno-naţionaliste, europenii au privit crearea spaţiului comunitar comun ca pe o modalitate de reducere a egoismelor socio-economice şi naţionaliste specifice statelor suverane.

Bazându-se pe ideea că bunăstarea generală va conduce la o toleranţă mai mare, reducând riscurile unui nou conflict militar, fondatorii UE au subestimat forţa identităţii naţionale şi etnice a cetăţenilor.

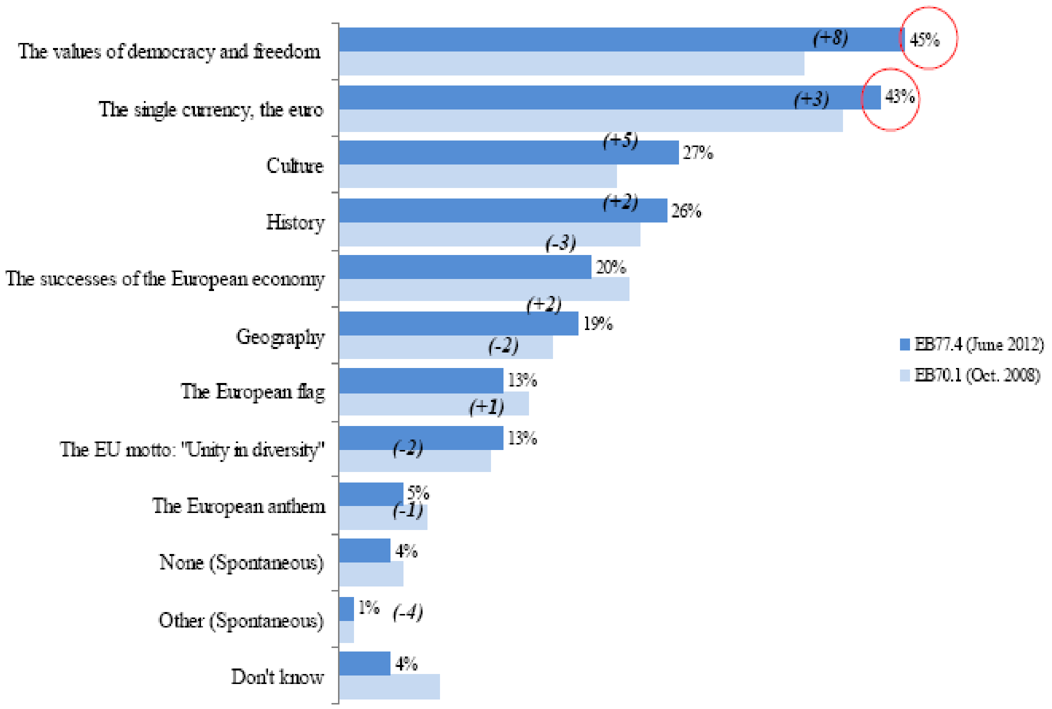

Fig. 1. Media europeană a elementelor care compun Identitatea Europeană
Sursa: Eurobarometrul Parlamentului European (EB/PE 77.4)

Progresele economice şi instituţionale ale UE, ideea de stabilitate prin uniune monetară şi vamală se confruntă cu o serie de aspecte legate de demografie, migraţiune, naţionalism, etnocentrism, iar elementele în funcţie de care s-a încercat definirea identităţii europene nu prefigurat aceste transformări (Fig. 1).

Uniunea Europeană este condusă de o serie de structuri politice şi birocratice care nu sunt specifice, dar sunt similare cu cele dintr-un stat federal. Lipsesc totuşi două dintre caracteristicile specifice unei federaţii: nu există un control centralizat asupra forţelor militare şi serviciilor de securitate care să aplice legile şi să garanteze interesele externe, iar funcţiile în materie de politică externă sunt împărţite cu statele membre în loc de a fi gestionate independent de UE[3]. Până în prezent progresul economic a fost motorul integrării europene, astfel că un eşec major în acest domeniu ar submina progresul Uniunii, încetinind sau chiar stopând integrarea politică. După cum demonstrează Eurobarometrele recente, se înregistrează chiar un declin în perceperea avantajelor de a fi membru UE.

În acest context, analiza profesorului britanic Montserrat Guibernau pare să definească cel mai bine realitatea europeană din perspectiva formării propriei sale identităţi, comparând-o cu apariţia identităţilor naţionale. Trendul caracterizând state precum Grecia, Portugalia, Italia.

Montserrat Guibernau susţine că identificarea cu statul-naţiune a apărut doar după o omogenizare culturală şi lingvistică îndelungată a cetăţenilor, ducere de războaie, hotărârea drepturilor şi obligaţiilor cetăţeneşti, formarea unei imagini a naţiunii alcătuită din simboluri şi ritualuri, existenţa unor adversari comuni şi crearea unor puncte comune în sistemul educaţional[4].

Uniunea Europeană a traversat o perioadă tensionată şi dificilă, începută prin debutul crizei financiare globale pe continentul european, în 2009, continuată cu o criză a datoriilor suverane şi a Zonei Euro (2009-2012), amplificată de şomajul imens în rândul tinerilor din ţările sudice (peste 35-40%!), de lipsa de înţelegere privind continuarea Acordului Schengen, de deteriorarea percepţiei publice locale asupra imigranţilor, de insuccesul Parteneriatului Estic, în care numai două state din şase au semnat Acordurile de Asociere etc.

În aceste circumstanţe, unii autori consideră că o identitate incipientă şi fragilă a Uniunii Europene este în pericol de a fi spulberată de o puternică lovitură având drept consecinţă reafirmarea identităţii naţionale şi a naţionalismului[5], opinie în evidentă contradicţie cu teza conform căreia identitatea europeană şi cea naţională pot coexista şi care este confirmată inclusiv de barometrele Uniunii (Fig. 2).

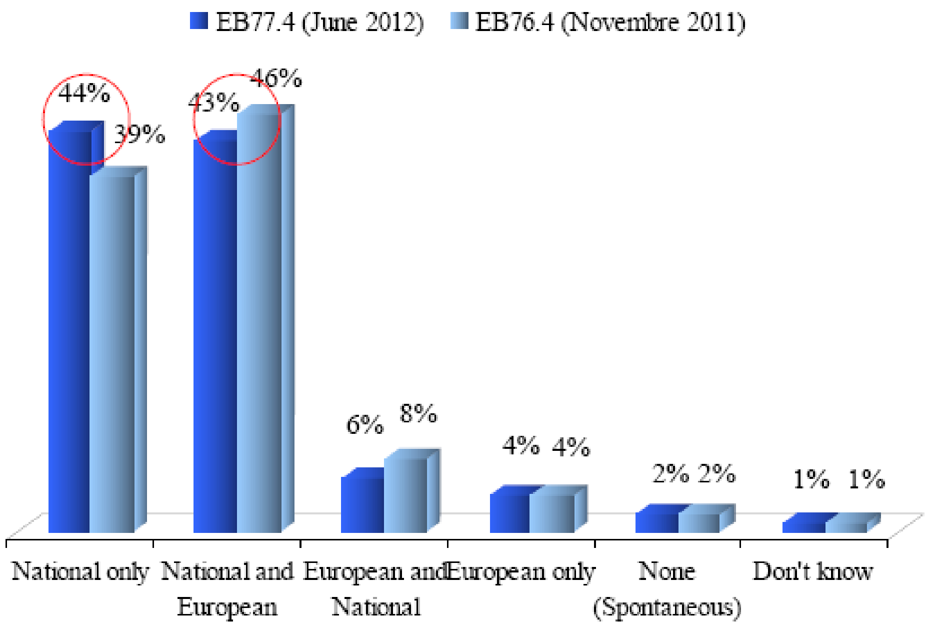

Fig. 2. Media europeană a identităţii europene vs. identitate naţională
Sursa: Eurobarometrul Parlamentului European (EB/PE 77.4)

sul

Andreia-Mariana POP este student în cadrul Universităţii Naţionale de Apărare „Carol I”, Facultatea de Securitate şi Apărare, Specializarea „Comunicare publică şi interculturală în domeniul securităţii şi apărării”.

[1] Dana Irina Pop, Dimensiunea identității europene, Cluj-Napoca, 2012, p. 6.
[2] Mihail Anton, *Abordările sociologice ale valorilor securității naționale,* Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2007, p. 89.
[3] http://www.voxeurop.eu/ro/content/article/4376681-construind-identitatea-europeana, accesat la 12 mai 2014.
[4] Montserrat Guibernau, “Anthony D. Smith on nations and national identity: a critical assessment”, in *Nations and Nationalism*, 10(1/2), 2004, p. 140.
[5] Montserrat Guibernau, “Prospects for a European Identity”, in International Journal of Politics, Culture & Society, 2011, Vol. 24 Issue 1/2, p. 31.

Crizele identitare inter- şi intrastatale din cadrul Uniunii Europene

Privită din perspectiva interacţiunilor ce au loc la nivel inter- şi intrastatal, identitatea Uniunii Europene se află într-o criză continuă, generată de incapacitatea de absorbţie a migranţilor de către statele gazdă. Timp de decenii, europenii le-au permis imigranţilor să-şi păstreze stilul de viaţă. Acum, au descoperit că aceştia trăiesc în adevărate „societăţi paralele”, iar valorile de bază ale ţărilor-gazdă le-au rămas complet străine.[6]

Germania a impus contracte de integrare pentru imigranţi[7], aceste contracte prevăd respectarea unor valori de bază ale societăţii germane, cum ar fi libertatea de opinie, drepturile egale pentru femei şi bărbaţi sau cunoaşterea limbii germane şi vizează integrarea migranţilor inclusiv din punct de vedere al educaţiei preşcolare, învăţarea limbii germane, condiţii de locuit, starea de sănătate, locuri de muncă şi înclinaţiile xenofobe. Această măsură a fost luată în urma conştientizării faptului că în rândul celor 15,1 milioane de imigranţi, rata şomajului şi a criminalităţii este mai ridicată decât media pe ţară, iar abandonul şcolar este mai frecvent[8].

Nici poziţia Franţei nu este diferită de cea a Germaniei, în 2009, pe fondul divergenţelor ale poporului francez cu migranţii islamici din Franţa, preşedintele Nicolas Sarkozy declara că toate religiile sunt respectate în ţara sa, dar „a deveni francez înseamnă să aderi la o anumită civilizaţie, la anumite valori şi precepte morale".[9] Dezbaterile sunt aprinse şi rezultatele ar putea fi interesante, dat fiind faptul că în Franţa, unde trăieşte cea mai mare comunitate islamică din Europa (cinci milioane) nu se va admite purtarea de către femei a vălului Islamic tradiţional, iar întreaga politică de integrare a migranţilor are la bază afirmarea puternică a valorilor naţionale.

Italia urmăreşte şi ea crearea unui sistem care să cuprindă un set de exigenţe care trebuie îndeplinite pentru migranţii care doresc să devină cetăţeni italieni. Nici Suedia nu a rămas neafectată de valul migraţiilor, După ce, în 2008, numărul imigranţilor din Suedia a depăşit pentru prima dată 100.000, autorităţile au decis să intensifice expulzările. Responsabili ai guvernului apreciază că Executivul ar trebui să le ceară nou-veniţilor să semneze „contracte de plecare", care să prevadă expulzarea pentru nerespectarea anumitor condiţii cum ar fi, învăţarea limbii suedeze sau în urma săvârşirii unor acţiuni ce contravin legislaţiei suedeze. Pe lângă aceste aspecte, intervin euroscepticismul tot mai pronunţat, precum şi crizele interne ale fiecărui stat.

Constatăm din cele enunţate anterior că identitatea statului naţional şi funcţionalitatea UE sunt puse la grea încercare de către noii veniţi, iar pe teritoriul statelor naţiune s-au dezvoltat ample comunităţi de migranţi care ameninţă valori fundamentale ale identităţii naţionale ale statului gazdă. Profitând de politicile foarte tolerante ale ţărilor UE, imigranţii au avut posibilitatea să obţină facilităţi din partea statului-gazdă, printre care permisiunea de a-şi păstra tradiţiile culturale şi libertatea de a menţine contactul cu ţara-mamă.[10] Aceste libertăţi au frânat sau chiar au suprimat procesul de asimilare a imigranţilor, ducând la crearea grupurilor etnice, a diasporelor şi a unor întregi comunităţi de imigranţi în Europa. Odată cu creşterea semnificativă a migranţilor şi pe măsură ce prezenţa străinilor devenea tot mai vizibilă au început să se accentueze diferenţele izbitoare de fenotip, cultură, educaţie, religie, statut social şi stil de viaţă dintre europeni şi imigranţi, iar asimilarea acestora din urmă devenea şi mai încetinită. În consecinţă, sub presiunea factorilor demografici şi a contactelor inter-rasiale şi interculturale, reflexele identitare, etnocentrismul şi xenofobia nu aveau cum să nu îşi facă apariţia[11].

Impactul real al migraţiilor a fost greu de anticipat şi vine să demonstreze că europenii continuă facă diferenţe şi diviziuni de tipul „noi” şi „ceilalţi”, ceea ce demonstrează ataşamentul faţă de identitatea naţională căreia îi aparţin şi limitele acceptării multiculturale.

[6] adevarul.ro/international/europa/criza-identitate--europei-1_50ad16757c42d5a6638e7647/index.html accesat la 16 mai 2014.
[7] *Ibidem.*
[8] *Ibidem.*
[9] *Ibidem.*
[10] http://adevarul.ro/international/europa/schimbarea-fata-europei-1_52e6637ec7b855ff56d84023/index.html
[11] *Ibidem*.

Perspective de afirmare a identităţii UE la nivel global

Din punctul de vedere al identităţii Uniunii Europene ca actor global, acestea se defineşte, după cum am menţionat anterior, în funcţie de proiectarea unei originii comune, care să alimenteze conştiinţa europenilor de apartenenţă la o structura suprastatală pe baza unor evenimente istorice cu o încărcătura simbolică majoră.

Primul pas pe care Uniunea Europeană trebuie să-l facă în vederea dobândirii unei identităţi este să estompeze, pe cât de mult posibil, dependenţe faţă de alte state. În ciuda identităţii ancorate puternic în istorie, fiecare stat membru al UE trebuie să conştientizeze vulnerabilităţile la care este expusă construcţia europeană cu fiecare negociere bilaterală pe care un stat membru o întreprinde cu un alt actor internaţional, în defavoarea negocierii unitare, din perspectiva întregii comunităţi europene.

Uniunea Europeană trebuie să facă eforturi susţinute în a elimina delimitarea ideologica a Războiului Rece şi a genera o nouă hartă a sferelor de influenţă geopolitice în Europa.

Materializarea Parteneriatului Estic ar fi reprezentat o dovadă de stabilitate pe care UE ar fi trebuit să o poată genera, însă ameninţările de ordin economic şi militar ale Rusiei la adresa statelor vizate, respectiv: Armenia, Georgia, Ucraina, Republica Moldova, Azerbaidjan şi Belarus a demonstrat incapacitatea UE de a-şi susţine obiectivele stabilite şi s-au încheiat prin semnarea acestui parteneriat doar de către Georgia şi Republica Moldova.

Criza din Ucraina aşteaptă un răspuns concret al Uniunii Europene. Ucraina se zbate de mai bine de două decenii să se integreze într-una din cele două părţi ale Europei, iar incapacitatea acesteia de a se poziţiona pe una din traiectorii pare să o fi costat divizarea teritoriului. Uniunea trebuie să întâmpine activ poziţia noului preşedinte ales al Ucrainei, Petro Poroşenko, care doreşte semnarea celei de-a doua părţi a acordului de asociere la Uniunea Europeană şi care solicită Rusiei retragerea militanţilor din zona de est a ţării.

.

CONCLUZII:

- *Crizele identitare în spaţiul european sunt date de amestecul hibrid de cultură şi civilizaţie care a existat mereu pe acest continent, iar proiectul Uniunii Europene este cel care a riscat luarea sub aceiaşi umbrelă a acestei diversităţii culturale şi identitare.*
- *Identitatea europeană este în plin proces de definire, iar lipsa unui consens va amplifica crizele identitare, va pune la grea încercare funcţionalitatea UE şi continuitatea procesului de integrare a statelor vecine.*

COLOCVIU STRATEGIC este o publicaţie a Centrului de Studii Strategice de Apărare şi Securitate ce include rezultate ale unor cercetări în domeniu, opinii şi puncte de vedere ale unor specialişti din ţară, sau doctoranzi, masteranzi, din armată şi societate, implicaţi în cercetarea ştiinţifică din domeniul securităţii.

Publicaţie realizată cu sprijinul Editurii
Universităţii Naţionale de Apărare „Carol I”
Redactor: Mihai ZODIAN
Supliment al revistei *IMPACT STRATEGIC*
ISSN: 1842-8096; B: 0650/076/2015

Centrul de Studii Strategice de Apărare şi Securitate
Şos. Panduri, nr. 68-72, Sector 5, Bucureşti
Telefon: 021.319.56.04, Fax 021.319.55.93
e-mail: cssas@unap.ro
http//:cssas.unap.ro